

Mateja Šporčić

Veleučilište Baltazar Zaprešić

mateja.sporcic@bak.hr

Nastavni materijali za početno učenje hrvatskoga jezika namijenjeni govornicima valencijanskoga

U izlaganju će biti riječi o izradi nastavnih materijala za početno učenje hrvatskoga, namijenjenih govornicima kojima je materinski jezik valencijanski. Budući da je riječ o varijanti katalonskoga, postojeći udžbenici za učenje hrvatskoga namijenjeni govornicima kojima je J1 španjolski morali su biti upotpunjeni izgovornim vježbama prilagođenima valencijanskomu. Naime, najbrojnija fonološka odstupanja govornika iberoromanskih jezika pri učenju hrvatskoga javljaju se prilikom izgovora minimalnih parova $b \sim v$, $s \sim z$, $\tilde{s} \sim \tilde{z}$, a dodatan je problem bio i izgovor parova $d\tilde{z} \sim \tilde{c}$ te $lj \sim j$, što proistječe iz fonoloških posebnosti valencijanskoga u odnosu na hrvatski s jedne strane, te na španjolski s druge. Uočena su i odstupanja koja se tiču izgovora pojedinih zatvornika ovisno o njihovu položaju u riječi. Objasnit će se na koje su načine riješeni nabrojeni problemi, kako je govornicima valencijanskoga bio objašnjen fonološki sustav hrvatskoga te koje su tehnike primijenjene kako bi valencijanski studenti u dva semestra učenja hrvatskoga svladali izgovor na razini B1 prema ZEROJ-u. Jedna od metoda koje su primijenjene bila je i izrada kontrastivne analize valencijanskih fonema u odnosu na hrvatske, na kojoj su radili sami studenti, a koja je lektoru pomogla da shvati kako studenti doživljavaju pojedine foneme te da tomu shvaćanju prilagodi i vlastito poučavanje. U izlaganju će se također spomenuti kakav su utjecaj na poučavanje hrvatskoga imale i različitosti u jezičnim biografijama polaznika kolegija, odnosno okolnost nejednake usvojenosti kastiljskoga kao jednoga od dvaju standardnih i službenih jezika u španjolskoj autonomnoj pokrajini Valencijanska zajednica.

Ključne riječi: fonetska korekcija, izgovor, valencijanski jezik

1. Uvod

U radu će biti riječ o aktivnostima i materijalima u nastavi inojezičnoga hrvatskoga za učenike kojima je valencijanski J1, a koji se služe i španjolskim (kastiljskim) jezikom.¹ Rad se temelji na iskustvu poučavanja dvoje studenata s va-

¹ Umjesto kretika *valencijski*, koji bi od vlastite imenice Valencia bio izveden u skladu s tvorbenim načelima hrvatskoga jezika, u ovome se radu koristi oblik *valencijanski* (od pridjeva *Valenciano*).

lencijanskoga sveučilišta Universidad Católica de Valencia San Vicente Mártir, koji su u Hrvatskoj boravili dva semestra u sklopu studentske razmjene. Hrvatski jezik učili su u akademskome kontekstu, odnosno u sklopu kolegija *Croatian language and culture for foreigners* na Veleučilištu Baltazar Zaprešić. Zbog znatnih razlika između kastiljskoga i valencijanskoga s jedne strane, te hrvatskoga fonološkoga sustava s druge, i zbog fonetskih odstupanja u izgovoru pojedinih hrvatskih glasova, u svrhu poboljšanja vještina čitanja i govorenja hrvatskoga dio jezičnih vježbi na kolegiju prenamijenjen je u izgovorne vježbe, odnosno fonetsku korekciju namijenjenu uklanjanju ponajprije zatvorničkih odstupanja. Dosadašnja istraživanja sustavnih izgovornih odstupanja govornika kojima je španjolski J1 (npr. Banković-Mandić 2014, Musulin 2015) poslužila su kao dobar orijentir u osmišljanju nastavnih materijala, no specifičnosti fonološkoga sustava valencijanskoga zahtijevale su izradu dodatnih materijala.

O važnosti izgovornih vježbi u nastavi inojezičnoga hrvatskoga pisala je I. Banković-Mandić (2014), koja ističe da je korisnik inoga jezika uspješniji ako vlada svim jezičnim kompetencijama, pa tako i fonološkom, a zaostajanje fonetsko-fonološke kompetencije može ograničiti ili čak zaustaviti ovladavanje jezičnom kompetencijom. Cilj nastavnih aktivnosti koje će biti opisane bio je postići ovladanost izgovorom hrvatskih glasova u kojemu nema sustavnih pogrešaka, odnosno izgovor koji je „potpuno razumljiv čak i kada se povremeno osjeća strani naglasak i kada se pojavljuju povremene pogreške“ (razina izgovora B1 prema ZEROJ-u, prema Banković-Mandić 2014: 30).

Upoznavanje s hrvatskim grafijskim sustavom te pridruživanje pojedinih slova određenim fonološkim vrijednostima prvi je korak u upoznavanju bilo s kojim, pa tako i s hrvatskim jezikom.² Neizostavan dio toga procesa jesu i „(rudimentarna) teorijska objašnjenja fonetskih tema“ (Žigić 1998, prema Banković-Mandić 2014). Hrvatska slova i njima pridružene fonološke vrijednosti objašnjene su studentima onako kako je prikazano u *Tablici 1*.

Razlog za takav odabir jest funkcionalna opterećenost koju homonimni pridjev *valencijski* ima u hrvatskoj jezikoslovnoj tradiciji (usp. „valencija glagola“).

² Ovdje je važno napomenuti da su polaznici kolegija *Croatian language and culture for foreigners* bili studenti nefiloloških studija (ekonomije i menadžmenta), stoga se u poučavanju nije upotrebljavalo jezikoslovno nazivlje. Na pojave koje bi se opisale pojmovima *fonem*, *glas* ili *grafem* lektorica se referirala kao na *letter* ('slovo').

Slovo	Izgovara se...
b	... koristeći obje usne, kao u engleskoj riječi <i>baby</i> 'beba'.
v	... tako da gornje zube pritisnemo o donju usnu, kao u engleskoj riječi <i>video</i> 'video'.
g	... kao u španjolskoj riječi <i>guapo</i> 'lijep'.
h	... kao u španjolskome <i>Jorge, gente</i> 'ljudi'.
j	... kao dvoglasnik (diftong) <i>ie</i> u riječi <i>hiel</i> 'žuč'.
lj	... kao u španjolskoj riječi <i>paella</i> (španjolsko tradicionalno jelo).
nj	... kao u španjolskoj riječi <i>niño</i> 'dijete'.
c	... kao u engleskome <i>It's been a long day</i> 'Dan je bio dug'.
č i ċ ³	... kao u španjolskoj riječi <i>derecho</i> 'pravo'.
dž i đ ⁴	... kao u engleskim riječima <i>gym</i> 'gimnastička dvorana', <i>jazz, junk</i> 'starudija, smeće'.
š	... kao u engleskim riječima <i>show</i> 'predstava', <i>shake</i> 'tresti', <i>shine</i> 'sjajiti'.
ž	... kao u engleskim riječima <i>seizure</i> 'napadaj', <i>measure</i> 'mjera' ili francuskome <i>j'adore</i> 'obožavam'.
s	... kao u španjolskim riječima <i>España</i> 'Španjolska', <i>siempre</i> 'uvijek'.
z	... kao u talijanskoj riječi <i>isola</i> 'otok' ili engleskoj <i>zebra</i> 'zebra'.

Tablica 1. Objašnjenje izgovora hrvatskih slova namijenjeno govornicima valencijanskoga

2. Valencijanski u odnosu na kastiljski i katalonski

Valencijanski je, uz kastiljsku inačicu španjolskoga, jedan od dvaju ravnopravnih standarda u autonomnoj španjolskoj pokrajini Valencijanska zajednica. Većina se lingvista slaže da su katalonski i valencijanski dvije varijante istoga jezika odnosno da je valencijanski varijanta katalonskoga. Naime, tvorci španjolskoga ustava iz 1987. „lukavo su lokalnu varijantu katalonskoga proglasili posebnim jezikom, valencijskim, iako se on od standardnoga katalonskoga ne razlikuje mnogo“ (Matasović 2016: 290). Usto, valencijanski se najčešće ne spominje na popisima danas postojećih romanskih jezika, već se navodi da se u sjeveroistočnoj Španjolskoj govori katalonski (usp. Kapović 2008: 61). Bez obzira na to što mnogi jezikoslovci drže da zasebnost valencijanskoga nije lingvistička činjenica, u ovome će se radu termin „valencijanski“ rabiti za označavanje idioma koji je u Valencijanskoj zajednici u službenoj uporabi, te koji, bez obzira na to je li u lingvističkom smislu riječ o zasebnom romanskom jeziku ili varijanti katalonskoga, zahvaljujući standardizacijskim procesima ima jedinstven

³ S obzirom na to da jedan dio govornika hrvatskoga (tj., većina govornika u okolini u kojoj su valencijanski studenti hrvatski jezik, među ostalim, i spontano usvajali – riječ je o regiji na sjeverozapadu Hrvatske) nema usvojenu razliku između prednjenepčanoga č i nepčanoga ċ, na toj se distinkciji nije niti inzistiralo u poučavanju hrvatskoga na spomenutom kolegiju.

⁴ *Ibid.*

lik. Rasprava o tome je li u genetskome smislu riječ o dvama različitim jezicima izlazi izvan tematskih okvira zacrtanih u ovome radu.⁵

Kastiljski se svrstava u središnji odvjetak zapadno/središnjih hispano-romanskih jezika, a katalonski (uključujući i valencijansku varijantu katalonskoga) u istočnu granu (Penny 2003, prema Musulin 2014: 42). S obzirom na tu činjenicu između fonoloških sustava kastiljskoga i valencijanskoga postoje znatne razlike, no i sličnosti, koje su plod arealnih utjecaja, a pridonose tomu da se poučavanje govornika valencijanskoga može osloniti na postojeće spoznaje o fonološkim i fonetskim odstupanjima govornika kojima je J1 kastiljski.

Mariño i sur. (2000) tumače sociolingvističku situaciju u Kataloniji opisujući postojanje triju skupina govornika. Prvu skupinu čine dvojezični govornici koji se služe i kastiljskim i katalonskim, a druge dvije skupine sastoje se od jednojezičnih govornika katalonskoga odnosno kastiljskoga, s time da govornici potonjega čine veću skupinu jednojezičnih govornika. Ističu da su katalonski i španjolski dovoljno međusobno različiti, kako se govornici različitih jezika ne bi mogli sporazumjeti kada ne bi imali dovoljno lingvističkoga znanja o drugome jeziku. Unatoč tomu i činjenici da svaki od dvaju spomenutih jezika ima posebne glasove, koji nisu dio onoga drugoga jezika, fonetika kastiljskoga i katalonskoga, kojega je valencijanski inačica, pokazuje važne sličnosti te oni dijele znatan udio zajedničkih alofona.

Izgovorna odstupanja govornika valencijanskoga stoga bi se mogla podijeliti u tri skupine. Prvu skupinu sačinjavala bi odstupanja koja su tipična i za govornike ostalih hispano-romanskih jezika (jeizam, betacizam, lenicija), u drugu skupinu ulazila bi odstupanja koja su svojstvena govornicima katalonskih varijanti hispano-romanskih jezika (odstupanja koja dijele govornici katalonskoga i valencijanskoga), dok bi posljednju skupinu činila odstupanja specifična za valencijanski, točnije dijalekt *apitxat*, koji se govori u okolici grada Valencije u središnjem dijelu Valencijanske zajednice.

Govornici valencijanskoga koji su učili hrvatski jezik u sklopu kolegija *Croatian language and culture for foreigners* također su dvojezični govornici – uz valencijanski služe se i standardnim španjolskim jezikom, što se može pretpostaviti i za ostale potencijalne govornike valencijanskoga koji bi u budućnosti mogli biti učenici hrvatskoga. Za valencijanski vrijedi i to da se njegovi korisnici većinski osjećaju pripadnicima španjolske nacionalnosti te za razliku od Katalonaca nisu razvili zaseban etnički identitet.

Zbog opisane bliskosti kastiljskoga i valencijanskoga, koja proizlazi ne samo iz sličnosti blisko srodnih jezika nego i iz duboke kulturološke povezanosti, čini se da

⁵ Tvrdnje o zasebnoj genezi valencijanskoga vezuju se uz politička stajališta koja se opisuju kao „valencijanski secesionizam“. Tomu je političkom stajalištu svojstven jak antikatalonski sentiment. Secesionisti tvrde da je valencijanski nastao kao rezultat razvoja oblika vulgarnoga latinskoga (mozarapskoga) koji se na valencijanskome području govorio prije no što je kralj Jakov I. osvojio pokrajinu, naselivši u nju govornike katalonskoga. Neki se pak secesionisti slažu da su valencijanski i katalonski *bili* isti jezik, ali ostaju pri tome da su se oba varijeteta razvijala zasebno i postala dvama različitim jezicima (Ibarra 73: 2013).

govornici valencijanskoga uspješno ovladavaju onim fonološkim obilježjima J2 koje su usporedive s kastiljskim. Kastiljski sustav otvornika jednostavan je i usporediv s hrvatskim. Standardna varijanta kastiljskoga sadrži pet otvorničkih fonema – /a/, /e/, /i/, /o/, /u/ (Musulin 2014), dok je inventar vokala katalonskoga i valencijanskoga nešto složeniji – sastoji se od 7 otvornika pod naglaskom (osnovni vokalski trokut u katalonskome upotpunjen je i otvorenim varijantama srednjih vokala /ɛ/ i /ɔ/), a u zapadnim dijalektima, koji su u osnovici valencijanskoga, srednji se vokali /ɛ/ i /ɔ/ u nenaglašenim slogovima neutraliziraju u [e] i [o] (Alsina 2016: 368). Unatoč različitostima vokalskih sustava hrvatskoga i valencijanskoga, u čitanju i govorenju hrvatskoga nisu se javljala otvornička odstupanja, što se može tumačiti dvojezičnošću valencijanskih govornika, koji se u mnogim situacijama služe i kastiljskim čiji je vokalski inventar sličan hrvatskomu (vidi *Tablicu 2*). Budući da u izgovoru otvorničkih fonema nisu primijećena neka znatnija odstupanja, riječi će, prije svega, biti o vježbama koje su osmišljene za uklanjanje zatvorničkih odstupanja.

kastiljski	valencijanski	hrvatski
a	a	a
e	e	e
/	ɛ	/
o	o	o
/	ɔ	/
i	i	i
u	u	u

Tablica 2. Otvornički sustavi kastiljskoga, valencijanskoga i hrvatskoga

3. Opća hispano-romanska zatvornička odstupanja

3.1. *Jeizam*

Fonološki sustavi *standardnoga* kastiljskoga, katalonskoga i valencijanskoga sadržavaju nepčani bočni približnik /ʎ/, koji odgovara identičnomu hrvatskom fonemu. Međutim, nepčano /ʎ/ gotovo se i nije očuvalo u govorenim hispano-romanskim varijetetima, uključujući i katalonski i valencijanski. Gubljenjem bočnosti fonem /ʎ/ u kastiljskom je izgovoru izjednačen s /j/ i prosječan hispano-govornik više nije svjestan razlike /ʎ/ ~ /j/, iako se u pismu upotrebljavaju oba slova (dvoslov *ll* za /ʎ/ i *y* za /j/). Pojava delateralizacije /ʎ/ posljedica je pomaka u artikulaciji (gubitka artikulacijske napetosti pri izgovoru, odnosno opozicije nepčanosti), odnosno stapanja zvučnoga nepčanoga tjesnačnika /j/ i zvučnoga nepčanoga bočnika /ʎ/. Ta se pojava u hispanističkoj literaturi opisuje kao *jeizam*. Nestanak opozicije između tih dvaju glasova već je općeprihvaćen, čak i u eksplicitnoj jezičnoj normi, iako standardna norma čuva opoziciju /y/ ~ /ll/ (Musulin 2014).

To je odstupanje primijećeno i kod govornika valencijanskoga te se odrazilo na usvajanje hrvatskoga bočnoga približnika bilježenoga dvoslovom *lj*. Izgovor je pritom bio [j], nesliveno [lj] ili [dʒ]. Izgovorno odstupanje manifestiralo se u izgovoru hrvatskih riječi kao u (1). Fonološka razlika između hrvatskih glasova bilježenih slovima *j* i *lj* pokušala se osvijestiti, no uglavnom bez uspjeha. Naime govornicima valencijanskoga bilo je gotovo nemoguće reproducirati hrvatski fonem /ɫ/ obilježen bočnošću. Primjeri odstupanja (1 – 6) ekscerpirani su iz nastavnih materijala na kojima su studenti uvježbavali svoj izgovor.

- (1) *ljubav polje mulj*
[jubaβ] [poje] [muɟ]

3.2. *Betacizam*

Drugo se zatvorničko odstupanje odnosi na izgovor hrvatskih fonema /b/ i /v/ kao [β]. Naime, u najvećemu dijelu govora u hispano-romanskome svijetu u fonološkim se sustavima nalazi samo jedan zvučni dvousnenik (Musulin 2014: 37), iako se u pismu još uvijek čuva razlika između zubnousnenika /v/ i dvousnenika /b/. Pojava se u hispanističkoj literaturi naziva *betacizam*, a dio je širega fenomena *lenicije* zvučnih zatvornika, koji je dobro poznat izvor alofonskih varijacija rasprostranjenih većim dijelom Iberskoga poluotoka (Alsina 2016: 363). Glavni je problem kako u izgovoru hrvatskoga fonema /b/ tako i u izgovoru fonema /v/ bio izgovor tjesnačnoga približnika [β], kao u primjerima pod (2). Studenti su jednostavnim modelom ponavljanja za nastavnikom i metodom minimalnih parova uvježbavali izgovor tih dvaju glasova, pritom slijedeći artikulatornu instrukciju (vidi *Tablicu 1*), a potom su opreku osvještavali na primjerima riječi koje sadržavaju oba glasa (vidi *Prilog*).

- (2) *soba mobitel*
[soβa] [moβitel]

3.3. *Lenicija*

U govorenoj normi u standardnome španjolskome zvučni zapornici /b/, /d/ i /g/ imaju po dvije glasovne inačice – [b], [d] i [g] nakon stanke i nazala te nakon bočnika, dok se u svoj drugoj raspodjeli izgovaraju kao [β], [ð] i [ɣ] (Musulin 2014: 150). Ta je pojava opisana i za katalonski (Alsina 2016), u kojemu je fenomen lenicije zvučnih zatvornika također prisutan, a frikativni se ili približnički alofon javlja u početnoj poziciji nakon kontinuiranoga segmenta (otvornika, likvida ili frikativa). Lenicija se manifestirala u odstupanjima prilikom izgovora hrvatskih zapornika u intervokalnomo položaju, koje su govornici valencijanskoga izgovarali kao u primjerima pod (3).

- (3) *soba drugi voda*
[soβa] [druɣi] [βoða]

4. Odstupanja karakteristična za govornike valencijanskoga

Jedna od glavnih fonoloških razlika između kastiljskoga i katalonskoga, kojega je valencijanski inačica, jest ona koja se odnosi na postojanje zvučnih /dz/, /z/, /3/ i /d3/ u potonjemu. Osim što u kastiljskome ne postoje zvučni /z/ i /ž/, i /f/ se javlja kao rubni fonem, uglavnom u riječima stranoga podrijetla.

U početnim stadijima učenja hrvatskoga moguće je da će se kod govornika valencijanskoga pojaviti i izgovorna odstupanja prilikom čitanja hrvatskih riječi koje sadrže grafeme *g* i *j*, kao u primjerima pod (4). Razlog je za to grafijske prirode, naime, u standardnome valencijanskome grafemom *j* obilježava se fonem /d3/, a to vrijedi i za slijed grafema *g* + prednji otvornik (*e*, *i*).

- (4) *genije* *junak*
[dʒenije] [dʒunak]

Nadalje, budući da je riječ bila o dvojezičnim govornicima, koji se osim valencijanskim služe i španjolskim, u početnomu su stadiju učenja hrvatskoga zabilježeni i primjeri kao (5). Ta su odstupanja također potaknuta pravopisnim razlozima, odnosno činjenicom da u španjolskome grafem *g* predstavlja fonem /x/.

- (5) *Gornji (grad)*
[xorɲi]

Zbog visokoga stupnja razumljivosti između govornika katalonske i valencijanske inačice i genetske bliskosti tih dvaju idioma, moglo bi se pomisliti da neće biti razlika između njihovih fonoloških sustava. Međutim, dobar dio govornika valencijanskoga neka će uočljiva fonološka obilježja dijeliti upravo s glavinom kastiljskih idioma u zaleđu valencijanskoga. Naime, najnovija dijalektometrijska istraživanja (Clua i Lloret 2006) govore o četirima dijalektnim grupama u valencijanskome – *valencià apitxat*, *valencià central*, *valencià meridional/alicanti* i *valencià septentrional*. Među njima se dijalekt *apitxat* ističe po broju govornika i činjenici da se govori oko Valencije, glavnoga grada Valencijanske zajednice. Naziva se i *tight valencian*, a karakterizira ga obezvučenje sibilanata. Riječ je o poddijalektu valencijanskoga katalonskoga koji se odlikuje povijesnim obezvućivanjem sibilantnih fonema (Rasico 1989), zbog čega su u govornika toga dijalekta dokinute fonološke razlike /ts/ ~ /dz/, /tʃ/ ~ /dʒ/, /s/ ~ /z/ i /ʃ/ ~ /3/ u korist bezvučnoga para opreke. Ta je pojava imala reperkusije i na poučavanje izgovora hrvatskoga jer su oba učenika bila govornici *apitxata* te su kod izgovora hrvatskih glasova bilježenih grafemima *z*, *ž* i *dž* pokazivali ista odstupanja koja se očekuju i kod govornika kastiljskoga, odnosno španjolskoga (usp. Banković-Mandić 2014: 33), što je vidljivo iz primjera pod (6).

- (6) *polaznik* *žaba* *dogadžaj*
[polasnik] [ʃaβa] [doɣatʃaj]

Kao što su govornici hrvatskih idioma u kojima ne postoji distinkcija prednepčanoga slivenika *č* i nepčanoga slivenika *ć* svjesni da spomenuta razlika postoji u hrvatskome standardu, ali će je na fonetskoj razini ostvariti samo iznimno – u izrazito formalnim situacijama, a u spontanu govoru najčešće zanemariti, tako su i govornici

apitxata načelno upoznati s razlikovanjem bezvučnoga i zvučnoga niza slivenika i tjesnačnika jer ta distinkcija postoji u standardnoj varijanti valencijanskoga, no u spontanu ga govoru ne realiziraju. To ima reperkusije i na izgovor glasova bilo kojega jezika koji i sam ima tu fonološku opreku, pa tako i na izgovor hrvatskih zvučnika.

5. Pregled izgovornih odstupanja govornika valencijanskoga

Dosada navedena izgovorna odstupanja valencijanskih govornika prilikom ovlađavanja hrvatskim kao drugim jezikom jesu ona koja su se pokazala sustavnima, a za njih vrijedi da su objašnjiva, odnosno da se razlog za njihovo pojavljivanje može pronaći u polaznome jezičnom sustavu učenika. S obzirom na činjenicu da se opisana odstupanja tumače utjecajem J1, ona se mogu opisati kao „prijenosna odstupanja“, koja nastaju kao posljedica izravnoga prijenosa iz dominantnoga jezičnoga sustava (uglavnom materinskoga jezika) u J2 (Macan i Kolaković 2008). Primjeri će se prijenosnih odstupanja valencijanskih govornika prilikom izgovora hrvatskih glasova pokušati pregledno prikazati, a produkt toga nastojanja prikazan je u *Tablici 3*.

U prvom stupcu tablice donose se primjeri odstupanja ekscerpirani iz nastavnih i ispitnih materijala.

U drugom stupcu tim je primjerima pripisana pojava iz polazišnoga sustava (jeizam, betacizam, lenicija, obezvučenje) koja najvjerojatnije uzrokuje odstupanje u ciljnom jeziku, u ovom slučaju hrvatskome.

U trećem stupcu navodi se za koje je idiome karakteristična koja skupina odstupanja. Jeizam, betacizam i lenicija karakteristični su za mnoge iberoromanske idiome, stoga se izgovorna odstupanja potaknuta tim pojavama (1., 2. i 3. skupina primjera) mogu očekivati kod govornika kojima su polazni jezici španjolski i katalonski. Izgovorno odstupanje primjeri kojega su doneseni u 4. redu tablice može se očekivati kod govornika kojima je J1 neka varijanta španjolskoga, uključujući i valencijanski dijalekt *apitxat*, no ne i kod govornika ostalih varijanti katalonskoga.

U četvrtom stupcu navedeno je koji je pretpostavljeni razlog za pojavu pojedine skupine odstupanja. U ovome su radu odstupanja valencijanskih govornika podijeljena s obzirom na to je li razlog za njihovo pojavljivanje nepostojanje odgovarajuće fonološke opreke u polazišnome sustavu („fonološki razlog“) ili je razlog nešto drugačiji izgovor u J1 („fonetski razlog“). Primjeri odstupanja navedeni u 1., 2. i 4. retku tablice uzrokovani su nepostojanjem opreka /k/ ~ /j/, /b/ ~ /v/, /s/ ~ /z/, /f/ ~ /z/ i /tʃ/ ~ /dʒ/ te su stoga razlozi za njihovo pojavljivanje opisani kao „fonološki“. Za pojavu odstupanja potaknutih lenicijom (u 3. retku) razlozi su fonetske prirode, konkretno riječ je o izgovoru /b/, /d/ i /g/ kao [β], [ð] i [ɣ] u specifičnom glasovnom okruženju (intervokalnom položaju). Za odstupanja navedena u 5. i 6. retku pretpostavlja se da su uzrokovana „grafijskim“ razlozima, odnosno da su nastala zbog interferencije sa slovopisom polazišnoga jezika. To nije neočekivano s obzirom na to da se u početno ovlađavanje pisanjem inoga jezika prenose kategorije materinskoga jezika jer je slovo, kao i fonem, prototipno ustrojena kategorija (Jelaska i Musulin

2011). Interferencijom s grafijskim rješenjima u španjolskome tumače se primjeri izgovora [x] umjesto [g], a s onima u katalonskome tumači se izgovor nepčanika [dʒ] ili [tʃ] umjesto jedrenika [g] u položaju ispred prednjih otvornika te umjesto grafema *j* u hrvatskome. Koji se fonemi obilježavaju grafemima *g* i *j* u pojedinim varijantama katalonskoga shematski je prikazano u *Tablici 4*.

	Primjeri odstupanja	Pojava	Rasprostranjenost pojave – karakteristična za...	Razlozi
1.	[poje] za <i>polje</i> , [muʝ] za <i>mulj</i>	jeizam	mnoge iberoromanske idiome	fonološki
2.	[soβa] za <i>soba</i> [oβitʃaj] za <i>običaj</i> ,	betacizam	mnoge iberoromanske idiome	fonološki
3.	[mლადა] za <i>mlada</i> , [moʝa] za <i>moga</i>	lenicija	mnoge iberoromanske idiome	fonetski
4.	[polasnik] za <i>polaznik</i> , [ʃaβa] za <i>žaba</i> , [doʝatʃaj] za <i>događaj</i>	obezvučenje	većinu španjolskih idioma i za valencijanski dijalekt <i>apitxat</i>	fonološki
5.	[xorŋi] za <i>Gornji</i>	–	kastiljski	grafijski
6.	[tʃenije] za <i>genije</i> , [tʃunak] za <i>junak</i>	–	katalonski	grafijski

Tablica 3. Pregled prijenosnih odstupanja govornika valencijanskoga u ovladavanju hrvatskim

	Standardni katalonski	Standardni valencijanski	Apitxat
<i>gel</i> ('led')	/ʒ/	/dʒ/	/tʃ/
<i>junts</i> ('zajedno')	/ʒ/	/dʒ/	/tʃ/
<i>enutjar</i> ('uzrujan')	/ddʒ/	/dʒ/	/tʃ/
<i>lletges</i> ('ružne')	/ddʒ/	/dʒ/	/tʃ/

Tablica 4. Fonemi obilježeni grafemima g i j i njihovim kombinacijama s drugim grafemima (tj, tg) u pojedinim varijantama katalonskoga (Izradila autorica prema Alsina 2016)

Podjela izgovornih odstupanja s obzirom na razlog njihova pojavljivanja (predstavljena u *Tablici 3*.) ima reperkusije i na poučavanje inoga jezika. Izgovorna se odstupanja dijele na fonološka – ona koja ometaju komunikaciju, i fonetska – ona koja osobu identificiraju kao neizvornoga govornika (Banković-Mandić 2012). Ta podjela upućuje lektora na odgovarajuću metodu poučavanja. Tako je za uklanjanje fonoloških poteškoća korištena metoda „ponavljanja minimalnih parova do postizanja automatizma“ (Banković-Mandić 2014), a fonetska su se odstupanja pokušala ukloniti uvježbavanjem izgovora hrvatskih riječi uz lektorovo ispravljanje, naglašavanje ispravnoga izgovora i podsjećanje na artikulacijske preduvjete za njegovo ostvariva-

nje. Nastavne aktivnosti kojima je svrha bila uklanjanje fonoloških i fonetskih odstupanja shematski su prikazane u *Tablici 5*.

Odstupanje	Metoda uklanjanja
izgovor /ɤ/ kao [j]	uvježbavanje minimalnih parova <i>j ~ lj</i>
izgovor /b/ i /v/ kao [β]	uvježbavanje minimalnih parova <i>b ~ v</i> , uz artikulatornu instrukciju
izgovor /b/, /d/, /g/ kao [β], [ð], [ɣ]	ponavljanje za lektorom uz artikulatornu instrukciju
izgovor /z/ kao [s]	uvježbavanje minimalnih parova <i>s ~ z</i>
izgovor /ʒ/ kao [ʃ]	uvježbavanje minimalnih parova <i>š ~ ž</i>
izgovor /dʒ/ kao [tʃ]	uvježbavanje minimalnih parova <i>dž ~ č</i>

Tablica 5. Nastavne metode za uklanjanje izgovornih odstupanja kod govornika valencijanskoga

6. Ostale nastavne aktivnosti

Pogodna je okolnost u poučavanju valencijanskih studenata bila homogenost skupine i njezina veličina (dva studenta, oba iz Valencijanske zajednice), što je lektoru pružilo priliku da u potpunosti prilagodi poučavanje potrebama studenata i doradi postojeće nastavne materijale (*Hrvatski za početnike 1* i *Apprendiendo Croata. Curso de Croata para personas de habla castellana*). Jedna je od studentskih aktivnosti na kolegiju *Croatian language and culture for foreigners* bila primjena modela *obrnute učionice*, pri čemu su studenti trebali objasniti izgovor valencijanskih slova govornicima hrvatskoga (nastavniku). Ta je aktivnost pomogla lektoru da shvati na koji način sami studenti doživljavaju („čuju”) hrvatske foneme te da zahvaljujući tomu shvaćanju predvidi koji će hrvatski glasovi predstavljati problem pri izgovoru, bolje shvati sustavnost izgovornih odstupanja i tomu shvaćanju prilagodi vlastito poučavanje. Primjerice, jedan od studenata transkribirao je valencijanske riječi *Jordi*, *junts* i *taronja* na hrvatski kao „čordi“, „čunc“ i „taronča“ (očekivano bi bilo da se u tim riječima „čuje“ hrvatski glas [dʒ]), što je upozorilo lektoricu na to da razlikovanje /dʒ/ ~ /tʃ/ ne postoji u polaznome sustavu.

Također je primijećeno da su utjecaj na stjecanje fonološke i izgovorne kompetencije u hrvatskome imale i različite jezične biografije studenata. Naime, negativni prijenos s obzirom na izgovor zvučnih parnjaka hrvatskih slivenika i tjesnačnika (*z*, *ž*, *dž*, *d*) bio je manji kod studenta koji se u svakodnevnoj komunikaciji s obitelji i prijateljima u Valenciji služi isključivo valencijanskim idiomom, a veći u studentice koja u krugu obitelji komunicira i na kastiljskome.

7. Zaključak

Jedna od glavnih zadaća poučavanja hrvatskoga na početnome stupnju svakako bi trebalo biti stjecanje zadovoljavajuće izgovorne kompetencije. Zbog relativne složenosti hrvatskoga zatvorničkoga sustava taj se zadatak nameće kao osobito važan prilikom rada s učenicima ili studentima kojima je J1 neki od iberoromanskih jezika, koji su karakterizirani jednostavnijim zatvorničkim sustavima sa znatno siromašnijim inventarom nepčanika te većim udjelom približničkih glasova. U radu sa studentima kojima je J1 valencijanski, lektor se može osloniti na postojeća saznanja o izgovornim odstupanjima govornika španjolskoga (kastiljskoga), no pritom valja voditi računa i o specifičnostima standardnoga pokrajinskog jezika u Valencijanskoj zajednici i organskih idioma koji su u uporabi. Pokazalo se da se upoznavanjem polaznoga sustava studenata mogu usustaviti, objasniti i predvidjeti fonološka i izgovorna odstupanja govornika valencijanskoga, a svrha je takve kontrastivne analize osmisliti ciljne nastavne materijale prilagođene uklanjanju specifičnih i predvidivih „slabih točaka“ u izgovoru hrvatskih zatvornika.

Prilozi

Neki od leksema koji su korišteni u svrhu izgovornih vježbi ne pripadaju razini B1, stoga se mogu upotrebljavati za poučavanje i na višim jezičnim razinama. Riječ je uglavnom o internacionalizmima i riječima stranog podrijetla (*ameba*, *čembalo*) za koje se pretpostavlja da su većini studenata poznati i koji su prikladni za uspostavljanje minimalnih parova (npr., **džem** ~ **čembalo**). U materijale su uključene i neke riječi koje su studenti imali priliku čuti kao dio kolokvijalnoga registra u sredini u kojoj su boravili (*džabe*).

Prilog 1: Uvježbavanje opreke lj ~ j

Poslušajte i ponovite:

j ~ **lj** Crna bo**ja** je bo**lj**a.

Prilog 2: Uvježbavanje izgovora hrvatskih zaporničkih fonema u intervokalnom položaju

Poslušajte i ponovite:

V + /b/, /d/, /g/ + **V** slo**b**oda, ža**b**a, sla**b**o, ame**b**a, tru**b**a, mla**d**a, mo**d**a, vo**d**a, nje**g**a, slo**g**a

Prilog 3: Uvježbavanje opreke b ~ v

Poslušajte i ponovite:

b ~ **v** bivo**b**, bova, baviti se, Vibe**r**

Prilog 4: Uvježbavanje opreke s ~ z

Poslušajte i ponovite:

s ~ z sestra, sivo, suho, sol, stol, zaraza, Zagreb, zona, zebra, zima, zub, suza, silaziti, zeznuti, zastava, zastoј, zasјati, zidati, zlato, slab, zgotan, zapravo, sјеve, sјena, sumnja, srebro

Prilog 5: Uvježbavanje opreke š ~ ž

Poslušajte i ponovite:

š ~ ž šah, šešir, šuma, žaba, žena, živo, žuriti, šezdeset, želјeti, Ženeva, žedan, šetati, šarmirati, žut, šutati, šivati, živјeti

Niža je i od miša. Sve više padamo sve niže.

Prilog 6: Uvježbavanje opreke č ~ dž

Poslušajte i ponovite:

č ~ dž Čakovec, Čnomerec, džabe, džem, čembalo, češalj, četiri, čisto, očevi, trkač, džek-pot, džemper, džep, čep, džentlmen, džez, džin, džingl, džip, džoker, džokeј, džuboks, džus, udžbenik

Džoni čeka **Džeka**.

Literatura

- Alsina, Alex. 2016. „Catalan“. U *The Oxford Guide to the Romance Languages*, uredio Maiden, Martin, 363–381. Oxford: Oxford University Press.
- Apprendiendo Croata. Curso de Croata para personas de habla castellana*. 2006. Iquique: Hrvatski dom de Iquique.
- Banković-Mandić, Ivančica. 2012. *Izgovorna obilježja učenika hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika na različitim stupnjevima znanja*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 257 str.
- Banković-Mandić, Ivančica. 2013. „Fonetski dodatak.“ U *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za više početnike*, autorice Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata i Sanda Lucija Udier, 162–171. Zagreb: FF press.
- Banković-Mandić, Ivančica. 2014. „Fonetske vježbe za inojezične govornike hrvatskoga.“ U *Croatium. Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika: 2. zbornik radova*, uredili Čilaš Mikulić, Marica i Antonio-Toni Juričić, 29–41. Zagreb: FF press.
- Clua, Esteve i Maria-Rosa Lloret. 2006. „New Tendencies in Geographical Dialectology. The Catalan Corpus Oral Dialectal (COD).“ U *New Perspectives on Romance Linguistics. Vol. II: Phonetics, Phonology and Dialectology*, uredili Montreuil, Jean-Pierre Y., Chiyo Nishida, 31–48. Austin: University of Texas.
- Čilaš-Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata, Dinka Pasini i Sanda Lucija Udier. 2013. *Hrvatski za početnike 1. Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ibarra, Francisco Martínez. 2013. „Why Would I Speak Valencian? Understanding Language Rejection in the Southern Territories of the Autonomous Community

- of Valencia". *International journal of the Linguistic Association of the Southwest* 32 (1): 67–99.
- Jelaska, Zrinka i Maša Musulin. 2011. „Slovo i slovopis španjolskoga i hrvatskoga jezika". *LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 12 (2): 211–239.
- Kapović, Mate. 2008. *Uvod u indoeuropsku lingvistiku: Pregled jezika i poredbeni fonologija*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Macan, Željka i Zrinka Kolaković. 2008. „Prijenosna odstupanja govornika njemačkoga u ovladavanju hrvatskim jezikom." *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1 (5): 34–52.
- Mariño, Jose Bernardo, Jaume Padrell, Asunción Moreno, Climent Nadeu. 2000. „Monolingual and bilingual spanish-catalan speech recognizers developed from SpeechDat databases." *U XLDB – Very Large Telephone Speech Databases: Proceedings of the Workshop on Speech Recognition Based on Very Large Telephone Speech Databases*, 57–61.
- Matasović, Ranko. 2016. *Lingvistička povijest Europe*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Musulin, Maša. 2014. *Poredbeni opisi glasovnih sustava standardnih inačica španjolskoga jezika*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 239 str.
- Musulin, Maša. 2015. „Acquisition of L2 phonology – Spanish meets Croatian." *Journal of Foreign Language Teaching and Applied Linguistics* 2 (2): 159–167.
- Rasico, Philip. 1989. „The Formation of Valencian Apitxat." *Hispanic Review* 57 (4): 457–475.

Teaching materials for Valencian speakers as beginner Croatian language learners

The topic of the talk is the development of teaching materials for beginners' learning of the Croatian language intended for native speakers of Valencian. Since Valencian is considered to be variant of Catalanian, the existing course books for learning Croatian intended for native speakers of Spanish had to be complemented with phonetic exercises accustomed to Valencian speakers. The most numerous phonological deviations that occur when Iberian Romance speakers learn Croatian have to do with pronouncing minimal pairs $b \sim v$, $s \sim z$, $\check{s} \sim \check{z}$, and an additional problem arises when pronouncing the following pairs $d\check{z} \sim \check{c}$ and $lj \sim j$. The reason for this are phonological characteristics of Valencian in comparison to Croatian on the one hand, and on the other, to Spanish. Moreover, deviations regarding pronunciation of particular consonants depending on their position in a word were also noticed. This paper will explain how the aforementioned problems were solved, how the phonological system of Croatian was explained to the speakers of Valencian, and the techniques used to enable Valencian students to learn Croatian pronunciation on CEFR B1 level

in just two semesters. One of methods used was a contrastive analysis of Valencian phonemes in comparison to Croatian phonemes, which was made by the students, and which helped the lector to understand how the students experience particular phonemes and to adapt her teaching accordingly. To continue, there will also be a mention of the influence of different linguistic biographies of the students on the teaching process, i.e. unequal level of fluency in Castilian as one of two standardized languages in the Valencian community.

Keywords: *phonetic correction, pronunciation, Valencian*